

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

קריאת שמע של ערבית ושחרית

תחילת זמן קריאת שמע של ערבית

(ב' א') **משנה:** מאימתי קורין¹ את שמע בערבין? משעה שהכהנים (שנטמאו וטבלו) נכנסים לאכול בתרומתן.

(ומקשה) מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה, משעת צאת הכוכבים (שהוא גמר ביאת השמש), ליתני משעת צאת הכוכבים!

(ומתרץ) מילתא אגב אורחיה קא משמע לן: כהנים אימת קא אכלי בתרומה, משעת צאת הכוכבים. והא קא משמע לן דכפרה (הבאת הקרבנות שהיא רק ביום), לא מעכבא (לאכילת תרומה).

כדתניא: "וּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהַר"² - ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה, ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה.

(ב' ב') **תניא:** מאימתי מתחילין לקרות קריאת שמע בערבית? (1) משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות, דברי רבי מאיר. (2) וחכמים אומרים: משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן. סימן לדבר צאת הכוכבים. ואף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר, שנאמר³: "וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים בְּמִלְאָהּ וְחֻצִּים מְחֻזְּקִים בְּרִמְחִים מֵעֲלוֹת הַשָּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים". ואומר⁴: "וְהָיוּ לָנוּ הַלַּיְלָה מְשֻׁמֵּר וְהַיּוֹם מְלֻאָה".

1. כתב הגר"א (שנות אליהו כאן ולקמן פ"ג): אמר 'קורין' בלשון רבים, ולא 'קורא' כמו שקתני בברכות: 'בשחר מברך' בלשון יחיד. והוא, מפני שבברכות אחד מברך ומוציא את כולן. אבל קריאת שמע אינו יכול להוציא, אלא כל אחד צריך לקרות בפני עצמו, לכך קתני קורין.

2. ויקרא כב, ז.

3. נחמיה ד, טו.

4. נחמיה ד, טז.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

גרסינן בירושלמי (בריש פרקין):

תניא: קרא קודם לכן, לא יצא ידי חובתו. אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת?
 אמר רבי יוסי: אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו, אלא כדי
 לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה.

שיטות הראשונים

מניין מצות קריאת שמע: דעת הרמב"ם שמצות קריאת שמע, שחרית וערבית, נמנית
 כמצוה אחת.⁵ ודעת הרמב"ן שנמנות כשתי מצוות.⁶

קריאת שמע לפני צאת הכוכבים: דעת הגאונים, רבינו חננאל, רש"י, רי"ף, רמב"ם,
 הרוקח ועוד ראשונים רבים, שהלכה כסתם משנה שזמן קריאת שמע של ערבית
 מצאת הכוכבים. ור"י כתב: ואנו שמתפללין ערבית מבעוד יום סבירא לן כהני תנאי
 דגמרא, דאמרי משעה שקדש היום וגם משעה שבני אדם נכנסים להסב, דהיינו סעודת
 ערב שבת, והיא היתה מבעוד יום ומאותה שעה הוי זמן תפלה.⁷ ודעת רבינו תם

5. וזה לשון הרמב"ם: והמצוה העשירית היא שצונו לקרוא קריאת שמע בכל יום ערבית ושחרית והוא אמרו יתעלה
 "ודברת בם בשבתך בביתך וגו' ובשכרך ובקומך". וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת ברכות. ושם (כ"א א')
 התבאר שקריאת שמע דאורייתא. ולשון התוספתא (רפ"ג): כשם שנתנה תורה קבע לקריאת שמע, כך נתנו חכמים
 זמן לתפלה. כלומר שזמני התפלה אינם מן התורה. אמנם חובת התפלה עצמה היא מן התורה, כמו שבארנו
 (מצות עשה ה'), והחכמים סדרו לה זמנים. וזהו ענין אמרם (ברכות כ"ו ב') תפלות כנגד תמידין תקנום. כלומר סדרו
 זמניה בזמני ההקרבה. ומצוה זו אין הנשים חייבות בה.

6. זה לשון הרמב"ן: ושני תמידין, וקטרת בקר וערב, וקרית שמע, נמנים שתיים שתיים. שהן מצות אינן מעכבות זו
 את זו, וזמנה שלזו לא זמנה שלזו (כמ"ש הרמב"ן בהשגותיו סוף שורש יא). מקורות - רמב"ם (ספר המצוות, מצות עשה י').
 רמב"ן (השגות לספר המצוות, שכחת הלאוין, לאחר המצווה הי"ז, בד"ה ואתה אם תבין).

7. ואם כן, לשיטתו, רק מהשקיעה אפשר להתפלל ולקרוא. יש להעיר שגם בעל המאור והרא"ה התירו לקיים המנהג
 ולקרוא קריאת שמע בברכות מבעוד יום, וכטעמו של ר"י, "דכיון דנפישין פלוגתא דתנאי בהאי מילתא ולא
 איפסיקא הלכתא בהדיא, משום דוחקא דצבורא, אם עשאו כאחד מהם מה שעשה עשוי וכדאי הוא אחד מן
 התנאים הנזכרים בענין הזה לסמוך עליו בשעת הדחק" (בעל המאור), ומשום ד"כיון דברכות דקריאת שמע דרבנן,
 וקריאת שמע גופה דרבנן חוץ מפסוק ראשון... הלכו אחר המיקל" (רא"ה). אלא שבזה חלוקים על ר"י, שלדעתם
 חייב לחזור ולקרוא קריאת שמע לאחר צאת הכוכבים (כדי לצאת יד"ח אותו חלק שחיובו מן התורה), ולדעת ר"י אין
 צריך אפילו לחזור על פסוק ראשון, ויוצא גם ידי חובת קריאת שמע דאורייתא.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שאפשר לקרות שמע ולהתפלל ערבית מפלג המנחה⁸. וכן דעת ראבי"ה. והשו"ע פסק כדעה ראשונה⁹.

כיצד ינהג כשהציבור מתפלל ערבית מבעוד יום: דעת רש"י ורשב"א, שבקריאת שמע שעל המיטה יוצא¹⁰. דעת רב האי גאון ועוד, שמתפלל עם הציבור בבית הכנסת, ויקרא קריאת שמע בלא ברכותיה. ולאחר צאת הכוכבים יקרא קריאת שמע עם ברכותיה לצאת ידי חובתו. ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפילה. ודעת רבינו יונה, שיקרא ק"ש עם ברכותיה, ויתפלל, ולא יכוין לצאת ידי חובת ק"ש באותה הקריאה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ויוצא ידי קריאת הברכות. ואחר יציאת הכוכבים יברך אהבת עולם, ויקרא לפחות שתי פרשיות, ויתכוין לצאת בה ידי חובה¹¹. והשו"ע¹² פסק

8. דקיימא לן כרבי יהודה דאמר בפרק תפלת השחר (כ"ו א') דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה, דהיינו אחת עשרה שעות פחות רביע, ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית (ולדעה זו, לפי רבי יהודה, זמן קריאת שמע אינו תלוי בזמן שכיבה, "דלא דריש בשכבך ובקומך", אלא בזמן תפילה).

9. או"ח רלה, א. וכן הכריע הגר"א. והביאו המשנ"ב להלכה (ס"ק ו).

מקורות - גאונים (סדר רב עמרם גאון, סדר ערבית. סידור רס"ג עמ' כח, הוצ' ראובן מס. רב האי גאון בתשובה שהובאה ע"י הרשב"א בחידושו, ד"ה ונשאל, ועוד ראשונים. שערי תשובה סי' עו. אוצה"ג סי' ב'). רבינו חננאל (הו"ד בראשונים, ראב"ן, ברכות, סי' קכב וסי' קעא. ראבי"ה ח"א סי' א'. אור זרוע הל' ק"ש סי' א'). רש"י (במשנה, ב' א', ד"ה עד). רוקח (הל' תפילה, סי' שכו). רבינו תם ור"י (הו"ד בתוספות ב' א', ד"ה מאימתי, וברא"ש א, א; תוספות ב' ב', ד"ה אמר ליה, ובעוד ראשונים). ראבי"ה (ח"א סי' א). סמ"ג (עשין סי' יח). מאירי (ב' א', ד"ה מעתה מה שאנו נוהגין). רא"ה (חידושו, ה' א', ד"ה אמר רבי אלעזר כל הקורא).

10. וכתב רש"י: ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו, יצא. וראה להלן, ריש פרק שני, בהרחבה, בדעות הראשונים עד היכן חיוב הקריאה מהתורה.

11. וכתבו תלמידי רבנו יונה שמי שירצה להחמיר על עצמו יכול לעשות בדרך אחרת יותר נכונה, שיקרא בבית הכנסת קריאת שמע בלא ברכות ואחר צאת הכוכבים יברך ויקרא ויתפלל נדבה. ואין צריך לחדש בה דבר, משום שמה שסומך בתפילה זו גאולה לתפילה הוא כמו שמחדש דבר בתפילתו (עיי"ש).

וראה עוד, דעה מעניינת, במאירי "שהרבה חסידים נוהגים שהם קורים בברכותיה ומתפללים בצבור, ובשעת צאת הכוכבים חוזרים וקורים בבתיהם את שמע בברכותיה לקיים מצות עונה... ושמה תאמר: והרי מכל מקום אחת מהן ברכה לבטלה! אין זה כלום, שמשקעה חמה הוא ספק זמן... ואחר שכן, רשאי לקרותה שמא זמנה הוא ואין ממתנינים בה. וכן חוזרים וקורים, שמא לא היה זמנה...". עיי"ש (בית הבחירה, ב' א', ד"ה ואע"פ). וכן הביאה בספרו מגן אבות (עניין י"א). והוסיף: ואף אני כמה פעמים אני נוהג כן.

12. או"ח רלה, א. וכן דעת בעל המאור והרא"ה (אף שבב"י לא הזכירה שיטת בעל המאור, וחי' הרא"ה לא היו לפניו).

כתב המרדכי (סי' א) בשם ראבי"ה (ח"א סי' א) שנראה לו עיקר דברי רבינו תם, והמחמיר לקרות קריאת שמע ולהתפלל בלילה מיחזי כיוהרא, שכל העושה דבר שאינו צריך לעשות נקרא הדיוט, אא"כ הורגל בפרישות בשאר דברים, וכן פסק הרמ"א (רלה, א). אבל הב"י הכריע דלא כוותיה, דכיון דלדעת כמה גדולים לא יצא ידי חובתו

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

נתיבי הלכה - הדף היומי
השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיקרא ק"ש כולה אחר צאת הכוכבים ללא ברכות.

זמן צאת הכוכבים: כתבו תלמידי רבינו יונה דהא דאמרינן דמצאת הכוכבים ואילך הוא לילה, דוקא ג' כוכבים בינונים; אבל פחות לא הוו לילה¹³. וכיון שאין הכל בקיאות בין בינונים לקטנים, צריך ליזהר עד שיראו הקטנים. וכן פסק השו"ע¹⁴.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע ותפילה של ערבית, סימן רלה)

א. זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים, ואם הוא יום מענן ימתין עד שיצא הספק מלבן; ואם קראה קדם לכן, חוזר וקורא אותה בלא ברכות; ואם הצבור מקדימים לקרות קריאת שמע מבעוד יום, יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם, וכשיגיע זמן קורא קריאת שמע בלא ברכות.

הגה: ומיהו לא יחזר ויתפלל בלילה אף על פי שהצבור מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא אם כן הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות דאז לא מתחזי כיהרא מה שיחזר ויתפלל (מרדכי ריש ברכות, והגהות מימוני פ"ג מהלכות תפלה ותרומת הדשן ס"א).

בקריאת בית הכנסת לא מיחזי כיהרא. וכן בפסקי הגר"א, המובאים ב'מעשה רב' (אות סה) כתב דמוטב להתפלל ערבית בזמנה ביחיד, אם אי אפשר לו לאסוף עשרה בזמן קריאת שמע, ואף בשבת יתפלל בזמנה דוקא. והו"ד בביאור הלכה (ד"ה ואם הצבור מקדימים וכו' ויתפלל עמהם). וראה עוד להלן, ריש פרק ד', סוגיית שבת מוקדמת (כ"ז א'-ב').

13. דהכי אמרינן במסכת שבת (ל"ה ב'): כוכב אחד, יום. שניים, בין השמשות. שלושה, לילה. ואמרינן עלה: לא כוכבים גדולים הנראים ביום, ולא כוכבים קטנים הנראים בלילה, אלא בינונים.

14. או"ח רלה, א.